

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

А Розглядаються теоретико-методологічні підходи формування професійної підготовки студентів-медиків. Встановлено, що серед проаналізованих методологічних підходів аксіологічний, акмеологічний, системний є визначальними у професійній підготовці студентів медичних навчальних закладів. Вони спрямовані на формування гуманістичного світогляду, спонукають до активного використання технологій, передбачають створення цілісної системи роботи, в якій усі її елементи логічно взаємопов'язані між собою.

Ключові слова: професійна підготовка, студенти-медики, методологічні підходи.

Постановка проблеми. Проблеми оновлення змісту освіти, модернізації навчальних закладів, удосконалення якості підготовки фахівців входять до числа пріоритетних завдань нашої держави. Реформування сучасної системи освіти потребує радикальних змін у професійній підготовці майбутніх медичних працівників. Варто зазначити, що першочерговим завданням процесу педагогічного дослідження є визначення основних методологічних підходів його проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науці існує безліч підходів, які мають різноманітну класифікацію. Наведемо лише деякі методологічні підходи, які використовуються в сучасних психолого-педагогічних дослідженнях:

- системний (П. Анохін, В. Афанасьєв, М. Каган, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Кустовська, М. Поташник, Г. Сериков, В. Симонов та ін.);
- акмеологічний (К. Абульханова-Славська, В. Безпалько, О. Бодальов, В. Вакуленко, А. Деркач, В. Зазикін, А. Зімічова, Н. Кузьміна, Л. Рибалко, С. Пальчевський, С. Пожарський та ін.);
- аксіологічний (Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Караківський, В. Кремень, В. М'ясищев, В. Ольшанський, В. Сластьонін, Г. Щедровицький, В. Ядов та ін.);
- ціннісний (Т. Ахаян, І. Бех, М. Боришевський, В. Лутай, В. Краєвський, А. Маслоу, О. Сухомлинська, Б. Чижевський та ін.).

Окремі аспекти методологічних підходів у процесі професійної підготовки студентів медичних навчальних закладів розглядаються у дослідженнях К. Бобер, Л. Васильєвої, Н. Вишневської, К. Куренкової, О. Магасумової, Н. Назаренко, О. Усович та ін.

Формування цілей статті. Визначити основні методологічні підходи формування професійної підготовки студентів-медиків. Особливість методологічних принципів полягає у визначенні вихідних наукових позицій, які є загальними для всіх галузей, й одночасно теорію наукового пізнання у конкретній галузі науки. Майбутній бакалавр медицини у своїй професійній діяльності має бути озброєним методологією науково-педагогічного дослідження. На жаль, професійно-педагогічна освіта не використовує на належному рівні методологічний потенціал, що спонукало до пошуків подальших досліджень із зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Першим мето-

дологічним підходом нашого дослідження безперечно став *аксіологічний підхід*.

У нашому дослідженні врахована точка зору Л. Васильєвої, яка полягає в тому, що будь-яка діяльність повинна бути спрямованою на формування професійної компетентності майбутнього фахівця – медичного працівника середньої ланки і на розвиток особистісної сфери медика на підґрунті професійно сформованої мотивації та задоволення від навчальної діяльності вже в стінах навчального закладу. Дуже важливо, щоб у процесі навчання в медичному закладі прищеплювалися такі риси, як співпраця, самостійність і прагнення до самореалізації при вирішенні професійно орієнтованих завдань. Якщо робота всіх учасників процесу творча, професійна, то в досягненні поставленої мети й успіху можна не сумніватися [3, с. 20].

Проблему цінностей і ціннісних орієнтацій особистості розглядають у філософії, психології, педагогіці, соціології (І. Бех, Є. Ільїн, М. Каган, В. Сластьонін, Н. Ткачова та ін.). Сутність аксіологічного підходу до професійної освіти бакалаврів медицини полягає в орієнтації на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як людини і майбутнього професіонала (О. Бобер, Н. Вишневська, К. Куренкова, А. Фітьмова та ін.).

У професії медика, яка базується на стосунках «людина-людина», основне значення має формування гуманістичного світогляду як узагальненої системи поглядів, переконань, ідеалів. Як зазначає О. Андрійчук, в основі формування гуманістичних рис майбутніх медичних бакалаврів лежать засвоєні ними частини основ людської діяльності, що пов'язана з проблемами благодійності, людяності, доброти, чесності, що потрібні кожній людині незалежно від обраної професії [1, с. 14]. Цінності медичного працівника зумовлюють переваги певних усвідомлень і засвоєних на цій основі способів поведінки. До цінностей суспільства належать позитивно значущі явища та їхні властивості, що пов'язані із соціальним прогресом, а саме: життя, здоров'я, любов, милосердя, добро, освіта, праця, творчість, краса тощо. Дані цінності несуть у собі гуманістичне начало та витримали перевірку впродовж віків їх застосування. О. Бобер вважає головною метою

гуманізації середньої медичної професійної освіти забезпечення спрямованості освітнього процесу на формування особистості спеціаліста гуманістичної орієнтації, для якого характерне світосприйняття, що засноване на цінності людини, пріоритетах її життя і неповторності, здатність використовувати гуманістичні методи для вирішення професійних завдань [2, с. 3].

Професійною спільнотою до особистості медичного працівника нині висувуються такі вимоги, як: орієнтація на вищі людські цінності, чіткі особистісні цілі, людяність, відповідальність, особистісна зрілість, почуття власної гідності, вміння керувати собою і своїм розвитком, гнучкість, комунікабельність, емпатійність, бажання і вміння допомагати іншим, толерантність, творча ініціатива тощо. Актуальність гуманістичних цінностей медичних працівників зумовлена потребою проявів милосердя, бажанням і вмінням допомагати пацієнтам на термінальних стадіях життя людини, що є основою паліативної компетентності. Тому важливим завданням професійної підготовки бакалаврів медицини є формування у студентів ціннісних орієнтацій, переведення їх на рівень провідних індивідуальних орієнтирів, що регулюватимуть професійну діяльність майбутніх медичних працівників.

Отже, цінності тісно пов'язані з реальним буттям людини та її професійною діяльністю. У цінностях особистості виявляється її здатність до суб'єктивізації об'єктивного світу, проявляється специфіка світорозуміння, життєві принципи та переконання, що становлять зміст життєвої спрямованості.

У дослідженні спираємося на наукові доробки К. Куренкової, що засвідчують, що професійно-особистісні властивості медика виявляються у чотирьох ставленнях (*до навколишньої реальності взагалі, до хворого, до медичного колективу, до себе*). Отже, у процесі професійної підготовки бакалаврів медицини необхідно формувати у медичних сестер систему професійних цінностей, яка містить чотири основні групи. Першу групу становлять ключові, базові цінності, що мають світоглядний характер і забезпечують загальну соціальну спрямованість особистості медика (*людина, життя, здоров'я, гуманізм, благо тощо*). Друга група – цінності, що регламентують взаємовідносини медичної сестри з людьми, які потребують її професійної допомоги, а також з їхніми рідними та іншими близькими (*соціальна зрілість, доброта, альтруїзм, порядність, милосердя, любов до людей, емпатія, відповідальність тощо*). Третя група як складник професійних цінностей медичних сестер включає ті цінності, що регламентують їхні взаємовідносини з колегами по роботі (*колегіальність, доброзичливість, професійна репутація, вимогливість тощо*). Четверту групу складають цінності, що зумовлюють ставлення медсестри до себе як до фахівця медичної справи (*любов до медичної професії, професійна гідність, самокритичність тощо*) [7].

Сфера діяльності медичного працівника дуже багатогранна: робота у системі загальної практи-

ки, поліклініках, лікарнях, швидкій допомозі, що вимагає сформованості мотиваційної сфери та гуманістичних ціннісних орієнтацій. Так, О. Бобер убачає місію медичної професії у повазі до життя людини, комплексному догляді за пацієнтом і полегшенні його страждань, відновленні здоров'я і реабілітації пацієнтів, сприянні зміцненню здоров'я і попередженню захворювань. Але головна мета, як зауважує автор, – допомога хворому. Ці дуже важливі завдання професійної діяльності медичного працівника прописані в Етичному кодексі медичної сестри. О. Бобер виокремлює професійні ціннісні орієнтації студентів медичного закладу, що формуються в освітньому процесі та відповідають ціннісному складникові загальнокультурних і професійних компетенцій: усвідомлення значущості майбутньої професійної діяльності медичного працівника; ціннісне ставлення до результату діяльності; ціннісне ставлення до прийнятого рішення; ціннісне ставлення до пошуку та використання інформації для ефективного виконання професійної діяльності; ціннісне ставлення до професійного розвитку; мобільність; гнучкість; цінність командної роботи з лікарями; ціннісне ставлення до життя, гідності і прав пацієнта; заборона на спричинення шкоди пацієнту; повага до особи пацієнта; ціннісне ставлення до лікарської таємниці; ціннісне ставлення до моральної автономії особи пацієнта; ціннісне ставлення до переживань пацієнта, соціальних, культурних і релігійних відмінностей; людяність, толерантність, гуманність, милосердя [2, с. 12–14].

Вважаємо, що ці цінності є не лише базовими – загальнолюдськими, оскільки ґрунтуються на загальних соціальних цінностях, але й виступають як професійні та можуть визначати формування у бакалаврів медицини професійної компетентності. Специфіка формування зазначеної якості полягає в необхідності багатократної актуалізації цих цінностей в освітньому процесі навчального закладу та в майбутній професійній діяльності.

Н. Вишневецька визначає специфіку формування професійно значущих цінностей медичного працівника середньої ланки. Вона доводить, що цінності – це складна ієрархічна система, що займає місце на перетині мотиваційної сфери та світоглядних структур свідомості особистості, яка виконує функції регулятора активності людини [4]. Отже, від сформованості ціннісних орієнтацій бакалаврів медицини безпосередньо залежить їхня активність у виконанні службових обов'язків, які є основою формування професійної компетентності.

Як зазначає О. Магасумова, набуття медичної професії в сучасному суспільстві тісно пов'язане зі зростанням конкуренції серед медичних працівників. Важливу роль у такій ситуації відіграють, на думку автора, сформовані компетентності, що сприяють професійній самореалізації медичних працівників. У зв'язку з цим, вважає О. Магасумова, необхідний новий підхід до розуміння змісту процесу професійної підготовки медичних працівників, який може бути забезпечений в умовах його акмеологізації. У медичних освітніх установах автор пропонує розробити концепцію акмео-

логічного розвитку професійної компетентності майбутніх медичних працівників [9, с. 18–19]. Цілком підтримуємо думку даного автора про необхідність акмеологічного розвитку майбутніх медичних працівників, що забезпечить формування їхньої професійної компетентності.

Отже, наступним методологічним підходом нашого дослідження є *акмеологічний підхід* (К. Абульханова-Славська, А. Деркач, В. Зазикін, А. Зімічова, В. Ільїн і С. Пожарський, Н. Козлова, Н. Кузьміна, О. Магасумова, С. Пальчевський, О. Уваркіна та ін.), сутність якого полягає у вивченні особистості бакалавра медицини як цілісного феномена, в орієнтації людини на постійний саморозвиток і самовдосконалення, мотивації високих досягнень, життєвих успіхів, створенні необхідних умов для самореалізації особистості. Так, А. Деркач, В. Зазикін вважають, що у сучасному суспільстві пріоритетну місію призначений виконати акмеологічний підхід. Суть його – це фундаментальна узагальнювальна акмеологічна категорія, що описує сукупність принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішувати акмеологічні проблеми і завдання [6, с. 49]. Н. Кузьміна, А. Зімічова розглядають акмеологічну методологію як сукупність ідей про цінність людини, її духовний світ, здатність до творчості й самовдосконалення. Перспективність акмеології зумовлена тим, що найважливішим чинником перебудови суспільства виступає підвищення продуктивності праці. З позиції акмеології творча діяльність розглядається як діяльність, кінцевий результат якої завершується створенням продукту соціально значущої цінності.

Основними складниками акмеологічного розвитку майбутнього медичного працівника можуть стати, як зазначає О. Магасумова:

1) образ результату, що передбачає побудову моделі професійної компетентності майбутніх медичних працівників;

2) оцінка реального стану розвитку акмеологічного освітнього середовища;

3) виявлення відмінності між наявним рівнем розвитку компетентності суб'єкта медичної освіти та її бажаним результатом розвитку і визначення заходів із подолання цієї невідповідності;

4) виявлення невідповідності між суспільною потребою і реальним станом розвитку загальноосвітнього середовища;

5) розроблення авторської системи діяльності;

6) розроблення акмеологічної програми, тренінгів, семінарів, навчальних дисциплін, що сприяють розвитку професійної компетентності майбутніх медичних працівників;

7) оцінка процесу і результату розвитку акмеорієнтованого освітнього середовища, яка вимагає визначення критеріїв якості, показників, що констатують рівень розвитку професійної компетентності [9, с. 18–19].

Отже, автор пропонує розроблення акмеологічної програми вдосконалення медичних працівників, починаючи від уявного образу прогнозованого результату до оцінки рівнів сформованості акмеорієнтованого освітнього середовища.

А. Семено вносить пропозиції використовувати у процесі професійної підготовки фахівців акмеологічні технології, що спрямовані на розвиток внутрішнього потенціалу, підвищення ефективності професіоналізму та адаптаційних можливостей людини. Ці технології, на думку автора, включають комплекс природничих і гуманітарних знань, набувають акмеологічної основи. Основне завдання акмеологічних технологій А. Семено вбачає у можливості сформувати і закріпити у самосвідомості людини затребувану необхідність у саморозвитку та самореалізації, що дозволяють спеціальними прийомами і техніками самоактуалізувати особистісне і професійне «Я». До числа акмеологічних технологій автор відносить такі: ігрові (*дидактична гра, технології ігрового моделювання*), технології психологічного консультування, тренінгові технології, технології розвивального навчання, технології особистісно зорієнтованого навчання, метод проектів.

Погоджуємося з висновками щодо особливостей використання цього методологічного підходу О. Шаліної, яка доводить, що пріоритетними ознаками акмеологічного підходу є орієнтація на «акме» – вдосконалення на всіх етапах життя і діяльності людини; всебічний розвиток, удосконалення свідомості й діяльності груп (товариств), переконаність у можливості масового вдосконалення; оптимістичний погляд на людину та її майбутнє, виражений в антропологічному акмеїзмі, використання акмеологічного проектування вищих досягнень окремими особами, а також групами і товариствами.

Наступним методологічним підходом нашого дослідження є системний. О. Кустовська зауважує: «Методологічна специфіка системного підходу полягає в тому, що метою дослідження є вивчення закономірностей і механізмів утворення складного об'єкта з певних складових. При цьому особлива увага звертається на різноманіття внутрішніх і зовнішніх зв'язків системи, на процес (процедуру) об'єднання основних понять у єдину теоретичну картину, що дає змогу виявити сутність цілісності системи [8, с. 5]».

Процес професійної підготовки у вищій школі можна розглядати як систему, для якої характерні інтегративні зв'язки, цілісність взаємодії викладачів і студентів. Сутність поняття система (від грец. *systema* – складене з частин, поєднання, складання) полягає у тому, що це є цілісний, розвивальний комплекс взаємозалежних елементів, які перебувають у певній ієрархічній підпорядкованості та єдності з довкіллям.

За своєю природою системи є різноманітні: відкриті – закриті; природні – штучні; неживі – живі; традиційні – інноваційні тощо. Важливою характеристикою системи виступає інтегративність – наявність властивостей, що не притаманні окремим її елементам, а виникають унаслідок взаємозв'язку всіх елементів у межах структурної організації.

Стрижневим у системному підході є метод системного аналізу, який визначається як сукупність методологічних засобів для обґрунтування

форм, методів, засобів і результатів щодо складних проблем педагогіки. Системний аналіз віддзеркалює такі аспекти дослідження системи: елементний (зміст компонентів, із яких утворена система); структурний (внутрішня організація системи та способи взаємодії її компонентів); функціональний (функції, що їх здійснює); історичний (шляхи виникнення системи й перспективи її розвитку).

Поняття «система» нерозривно пов'язане з категорією «структура». Під поняттям структури системи розуміють сукупність стійких внутрішніх зв'язків досліджуваного об'єкта, що забезпечують його цілісність, впорядкованість і тотожність за різних зовнішніх змін. Коли відома система, то структура розглядається як деякий аспект системи, як єдність її інваріантних властивостей. Отже, структура – це стійке відображення елементів цілісного об'єкта.

У процесі дослідження було враховано думку Н. Гнілуші, що «незважаючи на об'єктивність існування системи, її уявлення носить умовний характер, визначений рівнем нашого знання. У цьому розумінні можемо сказати, що система як деяке теоретичне уявлення об'єкта не існує поза людською свідомістю і суспільною практикою, хоча сам об'єкт із його взаємозв'язком складових існує об'єктивно. У зв'язку з цим системні дослідження, замінюючи реальний об'єкт його умовним графічним, словесним описом, можна вважати теоретичним моделюванням» [5, с. 153].

Для нашого дослідження важливим є те, що розроблення моделі формування паліативної компетентності бакалаврів медицини, визначення її головної мети, принципів, складників передбачає створення цілісної системи роботи, елементи якої взаємопов'язані. Отже, системний підхід у нашому дослідженні – це утворена з сукупності логічних прийомів, методичних правил і принци-

пів теоретичного дослідження структурно-логічна конструкція, мета якої – слугувати інструментом для розуміння, опису та повнішої оптимізації процесу формування паліативної компетентності майбутніх бакалаврів медицини. Створена таким чином система є відображенням не лише об'єктивної реальності, але й суб'єктивної діяльності, а уявлення об'єкта як системи є абстрагуванням на рівні теоретичного або концептуального моделювання. Розвиток системних уявлень щодо формування досліджуваного феномену робить використання моделювання ефективнішим.

Висновок. Визначені у процесі дослідження методологічні підходи: аксіологічний, акмеологічний, системний дозволять у подальшому розробити загальну концепцію дослідження та перейти до створення моделі формування професійної компетентності майбутніх медичних працівників.

Подальшого дослідження потребують уточнення шляхів формування професійної підготовки бакалаврів і магістрів медицини.

Список використаних джерел

1. Андрійчук, О. Я. Виховання гуманності у студентів медичного коледжу в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / О. Я. Андрійчук. – Київ, 2003. – 20 с.
2. Бобер, Е. А. Становление профессиональных ценностей ориентаций студентов медицинского колледжа в образовательном процессе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. А. Бобер. – Омск, 2014. – 25 с.
3. Васильева, Л. А. Особенности формирования профессиональной компетентности будущих медицинских работников среднего звена / Л. А. Васильева // Вестник ОГУ. – 2011. – № 5 (124). – С. 19–22.
4. Вишневская, Н. В. Формирование профессионально значимых ценностей медицинских работников среднего звена в условиях дополнительного образования : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Вишневская. – Брянск, 2011. – 23 с.
5. Гнілуша, Н. В. Системний підхід в екологічній освіті / Н. В. Гнілуша // Екологія та ноосферологія. – 2004. – Т. 15, № 1–2. – С. 152–155.
6. Деркач, А. Акмеология : учеб. пособ. / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
7. Зязюн, І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії / І. А. Зязюн. – Київ : МАУП, 2000. – 312 с.
8. Кустовська, О. В. Методологія системного підходу до наукових досліджень : курс лекцій / О. В. Кустовська. – Тернопіль : Економічна думка, 2005. – 124 с.
9. Магасумова, Е. В. Акмеологическое развитие профессиональной компетентности будущих медицинских работников / Е. В. Магасумова // Научный поиск. – 2013. – № 4(10). – С. 18–19.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 17.02.2017

Билик Л. В. Теоретико-методологические подходы к формированию профессиональной подготовки студентов-медиков.

Рассматриваются теоретико-методологические подходы к формированию профессиональной подготовки студентов-медиков. Установлено, что среди проанализированных методологических подходов аксиологический, акмеологический и системный являются определяющими в профессиональной подготовке студентов медицинских учебных заведений. Они направлены на формирование гуманистического мировоззрения, побуждают к активному использованию технологий, предвидят создание целостной системы работы, в которой элементы логически взаимосвязаны между собой.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, студенты-медики, методологические подходы.

Bilyk L. V. Theoretical and methodological approaches to formation of professional training of medical students.

The article considers theoretical and methodological approaches to formation of professional training of medical students. It is established that among the analyzed methodological approaches the axiological, acemeological and system that are crucial for training students of medical schools. They are aimed at formation of humanistic outlook, to encourage active use of technologies involving the creation of an integrated system in which all its elements are logically interrelated.

Key words: professional training, medical students, methodological approaches.